

ג. לענין מעשרות ויש שנים שבהם מפרישים מעשר ראשון ומעשר שני, ויש שנים שמפרישים בהם מעשר ראשון ומעשר עני – באילן הולכים אחר שנת החנטה, ואילו בירקות הולכין אחר שנת הלקיטה.

כגון, אם החנטה היתה בשנה שנוהג בה מעשר עני ואילו הלקיטה היתה בשנה שנוהג בה מעשר שני, נוהג מעשר עני בפירות האילן האלו.

ואילו בירקות, נוהג מעשר שני, לפי שנת לקיטתן, ולא לפי שנת גידולן

והא דתנן (ביכורים ב ו): **אתרוג**, אף על פי שהוא מפירות האילן, אינו דומה לשאר האילנות לגמרי, אלא, הרי הוא **שוה לאילן בשלשה דרכים**:

[א] נוהג בו דין ערלה.

[ב] נוהג בו דין רבעי. (22)

[ג] לענין שביעית – הולכין בו אחר שנת החנטה.

ולירק הוא שוה בדרך אחד: לפי שנת לקיטתו – עישורו. (23)

וקשה: **ליתני דברים**, היה ראוי שהתנא ישנה "בשלשה דברים!" ולמה שנינו "בשלשה דרכים"?

ומתצינן: **משום דבעינן מתני סיפא**, משום שהוצרכנו לשנות בסיפא לשון דרך – "ולירק בדרך אחד" [וכפי שיבואר להלן], לכן אף ברישא שנינו "דרכים" ולא "דברים".

ומיד הגמרא תמהה: **סיפא נמי, ניתני "דבר"**. אף בסיפא עצמה היה ראוי לשנות "דבר" ולא "דרך"!

ומתצינן: **התם**, בסיפא [ששנינו אתרוג שוה ג-א לירק ב"דרך" אחד], **הא קמשמע לן**, את זאת בא התנא להשמיענו:

מהו הטעם שהאתרוג מתעשר כשעת לקיטתו [ולא כשעת חנטתו]? –

משום **דדרכיה** [שדרכו] **דאתרוג** הוא לגדול בדרך הירק –

מה ירק, דרכו ליגדל על "כל מים", כשם שהירק זקוק להשקאה של מים שאובים, ואין מספיקים לו מי הגשמים היורדים

נקראת אבדה. מהרש"א [ע"ש].

22. כך פירש רש"י כאן. אבל במסכת ראש השנה [יד ב] פירש רש"י שאתרוג שוה לאילן שהולכין בו אחר החנטה לערלה ולרבעי.

ותמה עליו הריטב"א שם: הרי ערלה ורבעי אינם נוהגים בירקות כלל. [ואין הולכין בהם בירקות אחר הלקיטה, שהרי אינם נוהגים כלל!] ולכן פירש הריטב"א שם כפירוש רש"י כאן [שהאתרוג שוה לאילן לענין שנוהגים בו ערלה ורבעי].

אך הרשב"א והר"ן שם הסכימו עם דברי רש"י שם, וכן פירשו תוספות [להלן ג א ד"ה מה. ובתוס' שם]. ובזה ביארו מדוע לא שנינו דברים נוספים הנוהגים באתרוג ככאילן, כגון שהאתרוג הוא כאילן ואינו נחשב כלאים בכרם. [והיינו משום שהתנא מונה רק דברים הנוהגים באתרוג אחר חנטה או לקיטה].

23. להלן הגמרא מבארת מדוע אתרוג שונה משאר האילנות לענין המעשרות.

מאליהם, ולפיכך בשעת לקיטתו, עישורו⁽²⁴⁾

—

אף אתרוג, דרכו ליגדל על "כל מיב" [שהוא זקוק להשקאה של מים שאובים בנוסף למי הגשמים], ולפיכך בשעת לקיטתו — עישורו.⁽²⁵⁾

ולכן נקט התנא לשון "דרך", כי זה שה"דרך" שלו היא ליגדל על כל מים [כמו ירק], זו היא סיבת הדין האמור כאן — שבשעת לקיטתו עישורו.

ועתה הגמרא מביאה משנה נוספת שנינו בה "דרכים", ויש לנו לדון מדוע לא שנינו בה "דברים":

והא דתנן [בכורים ב ח]: כוי, בעל חי שהוא ספק חיה ספק ספק בהמה,⁽²⁶⁾ יש להחמיר בהלכותיו מספק, הן בחומרות הנוהגות בחיה, והן בחומרות הנוהגות בבהמה:

יש בו דרכים שהוא שוה בהם לחיה, כמו לענין מצות כיסוי הדם, שדם החיה חייב בכיסוי, ודם הבהמה פטור.

24. בענין מעשרות נכתב בתורה גורן ויקב. ואמר רבי יוסי הגלילי [ראש השנה יד א], שלמדים את דין כל הפירות מדין גורן ויקב: כשם שגורן ויקב גדלים על רוב מים [מי גשמים, שהם רוב המים המשמשים להשקיה], ומתעשרים לפי דין שנה שעברה, שהביאו בה שלישי [הגמרא שם לומדת זאת מפסוקים]. כך כל הפירות הגדלים על רוב מים [מי גשמים] מתעשרים לפי דין שנה שעברה [שחנטו בה], ולא לפי דין שנת לקיטתם. יצאו ירקות, שגדלים על "כל מים" [מים שאובין], שאינם מתעשרין לפי השנה שעברה אלא לפי דין השנה שנלקטו בה. רש"י.

[ועיין במסכת ראש השנה [יד א] שרבי עקיבא דרש זאת באופן אחר].

25. דעת רש"י במסכת ראש השנה [יד א] שהדרשא שדרש רבי יוסי הגלילי [בהערה הקודמת] שירק מתעשר אחר הלקיטה, היא אסמכתא בלבד. שהרי מעשר ירק אינו מדאורייתא. וחכמים תקנו מעשר בירק מדבריהם. והם קבעו שהולכים בו אחר הלקיטה. ולפי זה, אתרוג שוה לירק למעשר שהולכין בו אחר הלקיטה, מפני שאף מעשר כל האילנות מלבד דגן תירוש ויצהר אינו אלא מדרבנן. [כך

דעת רש"י ראש השנה יג ב ד"ה מנא הני מילי. וכן דעת תוספות. ויש חולקים. עיין מנחת חינוך מצוה שצה]. וחכמים קבעו שכל דבר שגדל על כל מים מתעשר לפי שנת לקיטתו, [מפני שבדינים דרבנן הולכים אחר הלקיטה בדבר הגדל על כל מים].

אולם, דעת ר"י [בתוספות ד"ה מה] שדרשת רבי יוסי הגלילי היא דרשה גמורה מדאורייתא. ואף על פי שמעשר ירק הוא מדרבנן, הפסוק בא ללמד על שביעית שנוהגת בירק מן התורה, שהולכין בה אחר הלקיטה.

ואם כן קשה: מדוע הולכין באתרוג אחר החנטה לענין שביעית ערלה ורבעי? הרי האתרוג גדל על כל מים!

ועיין בתוספות הנ"ל, ובתוספות ראש השנה יד ב. [וטורי אבן וערוך לנר שם].

26. מי הוא הכוי?

במסכת חולין [עט ב — פ א] נאמרו שלש דעות בזה:

א. איל הבר. והוא ודאי חיה.

ב. בעל חי הנולד מתייש [עז זכר] ומן הצביה, והסתפקו חכמים אם דין כל בעל חי כדין אמו, ואין חוששין [מתייחסים] לזרע אביו כלל. או שחוששין [מתייחסים] אף לזרע האב

ויש בו דרכים שהוא שוה בהם לבהמה, כמו לענין אכילת חלבו, שחלב הבהמה אסור באכילה, וחלב החיה מותר.

ויש בו דרכים שהוא שוה לחיה ולבהמה, כמו לענין שחיטה, כי בין חיה ובין בהמה אסורים באכילה ללא שחיטה.

ויש בו דרכים שאינו שוה לא לחיה ולא לבהמה. שאסור להרביעו בין עם חיה ובין עם בהמה. (27)

ויש לדון בלשון המשנה הזו:

ניתני בה "דברים", היה ראוי לתנא לשנות בה "דברים", ומדוע שנינו בה "דרכים"?

ותו, ועוד יש להקשות כיוצא בזה על משנה אחרת:

דתנן: המביא גט ממדינת הים צריך שיאמר "בפני נכתב ובפני נחתם". (28) [גיטין ב א]

ושנינו בענין זה [שם ט א]: זו אחת מן הדרכים ששוו גיטי נשים לשחרורי עבדים, שאף המביא שטר שחרור לעבד ממדינת הים, צריך שיאמר "בפני נכתב ובפני נחתם".

ואף על משנה זו יש לדון: ניתני "דברים", היה ראוי לשנות בה "דברים"! ולמה שנינו בה "דרכים"?

ומכח שתי השאלות האחרונות הגמרא חוזרת בה מכל התירוצים לעיל, ואומרת כלל אחד, השוה בכל המשניות:

אלא כך צריך לומר:

כל היכא דאיכא פלוגתא — תני דרכים.

ונוהגים בו אף דיני האב.

ג. בריה בפני עצמה הוא. ולא הכריעו בו חכמים אם הוא מין חיה או מין בהמה.

דעת תוספות והריטב"א שהמשנה במסכת ביכורים [המובאת בגמרא כאן] סוברת שכוי הוא הבא מן התייש והצביה, והסתפקו חכמים אם חוששין לזרע האב. וכן פירש הרשב"א בפירוש ראשון. [ועיין פירוש נוסף ברשב"א]. וראה להלן הערה.

27. נאמר [ויקרא יט יט]: "בהמתך לא תרביע כלאים". כלומר, אסור להרביע שני מיני בהמות זה עם זה.

ובתורת כהנים ובגמרא בבא קמא נד ב דרשו חכמים שאף חיה אסורה בהרבעה. ואסור להרביע שני מיני חיות זה בזה, וכן אסור להרביע בהמה וחיה זו בזו.

ומכאן הוכיחו תוספות [שהבאנו בהערה הקודמת], שהמשנה הזאת סוברת שכוי הוא הבא

מן התייש והצביה, ואינו בריה בפני עצמה. שהרי אם תאמר שהוא בריה בפני עצמה, קשה: מדוע הוצרכה המשנה לאסור את הכוי בהרבעה במין אחר משום הספק? הרי אפילו אילו היינו יודעים בודאות שהוא חיה או בהמה, היה אסור להרביעו על כל מין אחר!

אלא בהכרח, שמשנה זאת סוברת שכוי הוא הבא מן התייש והצביה, ואם היינו יודעים בודאות שאין חוששין לזרע האב, היה מותר להרביעו עם הצביה מפני שהיא מינו [וכן כתב הריטב"א, והרשב"א בתירוץ הראשון. ועיין תירוץ שני ברשב"א].

28. נאמרו בזה שני טעמים בתחלת מסכת גיטין: א. משום שבני חוץ לארץ אינם יודעים שצריך לכתוב את הגט לשם האשה. ולפיכך צריך שהשליח יאמר בפני נכתב ובפני נחתם דהיינו שנכתב ונחתם לשמה [עיין רש"י גיטין ג ד"ה לא גיז].

כל ענין שהמשנה מחלקת בדיניו, שבדרך אחת דינו כך, ובדרך אחת דינו – שונה בו התנא לשון "דרכים".

ואילו כל היבא דליבא פלוגתא, בכל ענין שאין המשנה מחלקת בדיניו, תני, שונה בה התנא בלשון "דברים".

ולכן, במשנתנו שנינו "האשה נקנית בשלש דרכים", מפני שיש דרך שאין האשה נקנית בה, דהיינו חופה, וכפי שיבואר בגמרא להלן.⁽²⁹⁾

וכן, באתרוג שנינו "דרכים", מפני שיש דרכים שהוא כאילן, ויש דרכים שהוא כירק.

וכן, בכוי שנינו "דרכים", מפני שיש דרכים שהוא כחיה, ויש דרכים שהוא כבהמה.

וכן, בזב שנינו "דרכים", מפני שרק הדרכים שהוזכרו שם נחשבים זיבה באונס, אבל דרכים אחרים אינם נחשבים כזיבה באונס.⁽³⁰⁾

וכן, במשנה בגיטין שנינו "זו אחת מן הדרכים ששוו גיטי נשים לשחרורי עבדים", מפני שיש שם דרך שיש בה חילוק בין גיטי נשים לשחרורי עבדים.⁽³¹⁾

והגמרא מביאה סיוע לתירוץ זה [שבענין שיש חילוק בדיניו שנינו "דרכים", ובענין שאין חילוק בדיניו שנינו "דברים"].

דייקא נמי, יש לדייק שאכן זה הוא התירוץ הנכון:

דקתני סיפא, בסוף המשנה הדנה בדין האתרוג ["אתרוג שוה לאילן בג' דרכים, ולירק בדרך אחד"], שנינו:

רבי אליעזר אומר: אתרוג שוה לאילן לכל דבר.

ויש לדייק: מדוע תנא קמא נקט לשון "דרכים", ואילו רבי אליעזר אמר "אתרוג שוה לאילן לכל דבר"?

אלא, מוכח מכאן, שבכל ענין שאין חילוק בדיניו, נוקט התנא לשון "דברים" ולא לשון "דרכים". ולכן, היות ולדעת רבי אליעזר אין חילוק בדיני האתרוג, הוא נקט בלשונו "אתרוג שוה לאילן לכל דבר", ואילו תנא קמא, המחלק את דיניו של אתרוג, נקט לשון דרכים.

ומסקינן: אכן שמע מינה מדברי המשנה, שתירוצנו הוא נכון.

ב. משום שאין שיירות מצויות מחוץ לארץ לארץ ישראל. ויש לחוש שמא הבעל יבוא ויערער שהגט מזויף, ולא ימצאו עדים בני חוץ לארץ שיוכלו להעיד על הגט שאינו מזויף. ולפיכך תקנו שהשליח יאמר בפני נכתב ובפני נכתב. ואפילו אם יבוא הבעל ויערער שהגט מזויף, לא יאמינו לו.

29. כך פירש רש"י. אבל הרמב"ן הרשב"א והריטב"א כתבו, שתירוץ הגמרא כאן אינו מתרץ

אלא על כוי ועל אתרוג ועל גיטי נשים. אבל במשנתנו ובזב [שלא שנינו בפירוש חילוק במשנה] עדיין הגמרא נשארה בתירוצים הקודמים.

30. ראה הערה קודמת.

31. כגון האומר לשליחיו "תנו גט זה לאשתי", או "תנו שטר שחרור זה לעבדי" ורצה לחזור בו,

ועתה הגמרא מבארת לאיזה צורך משנתנו מונה את מספר הדרכים [האשה נקנית "בשלש" דרכים, וקונה את עצמה "בשתי" דרכים]? וכי אין אנו יכולים לספור בעצמנו כמה דרכים יש בקנין האשה? ומה התועלת בדבר?

אלא, בהכרח, שמשנתנו באה לומר שרק בשלש דרכים האשה נקנית, וכן רק בשתי דרכים היא קונה את עצמה, ולא יותר.

ומעתה הוינן בה:

א. **מניינא דרישא**, המנין שהוזכר ברישא [האשה נקנית בשלש דרכים], **למעוטי מאי**? איזה קנין הוא בא למעט?

כלומר, איזה קנין היה עולה על דעתנו שאפשר לקנות בו אשה, שמטעם זה טרח התנא ושנה מנין כדי למעטו?

ב. **מניינא דסיפא** "וקונה את עצמה בשתי דרכים" [למעוטי מאי]? איזה קנין הוא בא למעט, לומר שאין האשה קונה בו את עצמה?

ומשנינן:

א. **מניינא דרישא** בא **למעוטי קנין חופה**. שאם האב מסר את בתו לבעל להכניסה

לחופה לשם קידושין, אין היא מתקדשת בה.⁽³²⁾

זאת, שלא כדעת רב הונא, האומר להלן ה' א שחופה קונה באשה לענין קידושין, ולמד זאת בקל וחומר מקנין כסף [כמבואר בגמרא שם].

אלא שתירוץ זה נכון רק לדעת רבא [להלן ה' ב] הסובר שחופה אינה עושה קידושין.

ואילו לרב הונא, דאמר לקמן [ה' א] חופה קונה באשה מקל וחומר, עדיין יש לשאול: המנין ששנינו במשנה, **למעוטי מאי**? מה בא המנין הזה למעט? —

למעוטי קנין חליפין. שהנותן לאשה כלי לקדשה בו בתורת קנין חליפין, אין היא מקודשת.

והמשנה הוצרכה למעט זאת, משום שלולי דברי המשנה, **סלקא דעתך אמינא**, היה עולה בדעתנו לומר כך:

הואיל וגמר, כיון שהתנא למד בגזירה שוה "קוחה קוחה" **משדה עפרון**, כשם ששדה נקנית בכסף אף אשה נקנית בכסף [כדלעיל ב' א] —

לכן גם לענין קנין חליפין באשה נלמד:

אזי לענין גט, יכול לחזור בו. ולענין שחרור, אינו יכול.

מפני שהשחרור הוא זכות לעבד, וזכין לו לאדם שלא בפניו. ולפיכך השלוחים זכו בשטר השחרור עבור העבד, והרי זה כאילו השטר הגיע לידי העבד עצמו. אבל גט, הוא חוב לאשה, ואין חבין לאדם שלא בפניו, ולא זכו בגט עבור האשה כל זמן שהגט לא הגיע לידיה. [רש"י].

32. כך פירש רש"י.

וקשה: מדוע רש"י נקט שהאב מסרה לחופה. דהיינו קידושי קטנה או נערה. ולא דיבר גם בגדולה שנכנסת לקידושין ולחופה מדעת עצמה?

ותירץ הפני יהושע: הפסוק שממנו לומדים חופה, נאמר בנערה. דהיינו "את בתי נתתי לאיש הזה", כפי שמבואר במסכת כתובות.

מה, כמו ששדה מקניא [נקנית] בחליפין
[שמצינו במגילת רות, "שלף איש נעלו",
לגבי קנין שדה] –

אף אשה נמי מקניא בחליפין.⁽³³⁾

קא משמע לן, לפיכך השמיענו התנא במנין
שבמשנה, ללמדנו שהאשה נקנית בשלש
דרכים אלו בלבד, ולא בחליפין.

ומקשינן: ואימא הכי נמי? מדוע לא נאמר
שאכן האשה נקנית בחליפין [ונלמד זאת
בגזירה שוה מקנין שדה]?

ומתריצין: קנין חליפין איתנהו, ישנו אפילו
בכלי השוה פחות משהו פרוטה.

ואילו אשה, בפחות משהו פרוטה לא מקניא ג-ב
נפשה!

אשה אינה גומרת בדעתה להקנות את עצמה
לבעל בקנין חליפין, מפני שגנאי הוא לה
להתקדש בקנין שכזה, שהוא יכול להעשות
אפילו בדבר שהוא פחות משהו פרוטה.

ומאחר שגנאי הוא לאשה להתקדש בחליפין
של כלי השוה פחות משהו פרוטה, לפיכך
בטל קנין חליפין באשה לגמרי. ואפילו בכלי
שיש בו שוה פרוטה, אם נתנו לאשה בלשון
קנין חליפין, אין היא מתקדשת בו,⁽³⁴⁾ עד
שיאמר לה שהוא נותן לה אותו בתורת

מקניני שדה ולפיכך היה עולה בדעתנו ללמוד
אף את קנין חליפין משדה. וכך יש לפרש את
דברי רש"י [אך עיין בהערה הבאה].

אבל התוספות מפרשים, שאין לומדים מגזרה
שוה את כל קניני השדה אלא את קנין כסף
בלבד, שבו נאמרה "קיצה". והיה עולה בדעתנו
לומר שקנין חליפין הוא אופן של קנין כסף,
והרי הוא כקנין כסף ממש. עיין תוד"ה ואשה.
ומה שהערנו שם. ועיין בדברי הראשונים כאן.

34. כך פירש רש"י.

וקשה: א. אשה שפשטה את ידה וקבלה
מהבעל פחות משהו פרוטה, הרי רואים שהיא
נתרצתה בכך, וגמרה בדעתה להתקדש, ומדוע
אינה מקודשת? [תוספות].

ב. רש"י פירש שגנאי לאשה להתקדש בפחות
משהו פרוטה, ולפיכך בטל קנין חליפין אפילו
ביותר משהו פרוטה.

וקשה: מה טעם הדבר? אמנם בפחות משהו
פרוטה גנאי לאשה להתקדש. אבל בשוה פרוטה
שאינן גנאי בדבר, מדוע אין היא מקודשת?
[רמב"ן רשב"א ריטב"א ור"ן].

אבל המקנה כתב, שרש"י סובר כדעת
הפוסקים שחופה היינו שמתייחד עם האשה
בפני עדים יחוד הראוי לביאה. ולפיכך, אם
התייחד עם גדולה אי אפשר לומר בודאות שאין
כאן קידושין. כי יתכן שבא עליה לשם קידושין.
כשם ששינינו בגיטין [פ א]: המגרש את אשתו,
ולנה עמו בפונדקי, בית הלל אומרים צריכה
ממנו גט. מפני שחוששים שמא בא עליה, ואין
אדם עושה את בעילתו בעילת זנות, אלא בועל
לשם קידושין [ועדי היחוד הם עדי הביאה].
ולפיכך היא צריכה ממנו גט מחמת הספק [ע"ש
שמביא עוד ראיות לזה].

ולכן פירש רש"י, שמדובר כאן בנערה או
קטנה, שאין היא יכולה להתקדש מדעתה [אלא
מדעת אביה], ואביה לא מסרה לשם קידושי
ביאה, אלא לשם קידושי חופה. ואפילו אם יבוא
עליה, אינה מקודשת.

[אבל גדולה שנכנסה לחופה בפני עדים,
חוששין שמא בא עליה לשם קידושין. ואסורה
להנשא לאחר מספק, וצריכה הימנו גט].

33. בפשטות משמע שלומדים את קניני אשה